

O‘ZBEKISTONDA ISLOM MOLIYASI TIZIMINING SHAKLLANISHI VA RIVOJLANISH ISTIQBOLLARI

Muallif: **Hamidov Islomjon**
M.IQT-24 guruhi magistranti

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada O‘zbekistonda islom moliyasi tizimining shakllanish jarayoni, uning huquqiy, institutsional va iqtisodiy asoslari tahlil qilingan. Tadqiqot davomida islom moliyasi instrumentlarining joriy etilishi, ularning iqtisodiyotga ta’siri hamda rivojlanishdagi muammolar o‘rganilgan. Shuningdek, xalqaro tajriba asosida O‘zbekiston uchun istiqbolli yo‘nalishlar taklif etilgan. Natijalar shuni ko‘rsatadiki, islom moliyasi mamlakatda investitsion muhitni yaxshilash va moliyaviy inklyuziyani oshirishda muhim rol o‘ynashi mumkin.

Kalit so‘zlar: islom moliyasi, sukuk, murabaha, moliyaviy tizim, investitsiya, bank tizimi

ABSTRACT

This article analyzes the formation and development of the Islamic finance system in Uzbekistan, including its legal, institutional, and economic foundations. The study examines the implementation of Islamic financial instruments and their impact on the national economy, as well as existing challenges. Based on international experience, perspective directions for Uzbekistan are proposed. The findings suggest that Islamic finance can significantly contribute to improving the investment climate and enhancing financial inclusion in the country.

Keywords: Islamic finance, sukuk, murabaha, financial system, investment, banking

KIRISH

So‘nggi yillarda global moliya tizimida muqobil moliyaviy mexanizmlarga bo‘lgan qiziqish ortib bormoqda. Shulardan biri – islom moliyasi tizimi bo‘lib, u foizsiz moliyalashtirish tamoyillariga asoslanadi. Ushbu tizim nafaqat musulmon davlatlarida, balki Yevropa va Osiyo mamlakatlarida ham faol joriy etilmoqda.

O‘zbekiston Respublikasida ham iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, investitsiyalarni jalb etish hamda moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish maqsadida islom moliyasini rivojlantirish dolzarb masalaga aylandi. Mamlakat aholisining katta qismi islomiy moliyaviy mahsulotlarga ehtiyoj sezayotgani ushbu tizimni joriy etishni yanada muhim qiladi.

Mazkur tadqiqotning asosiy maqsadi – O‘zbekistonda islom moliyasi tizimining shakllanish bosqichlarini, mavjud muammolarni va rivojlanish istiqbollarini ilmiy asosda tahlil qilishdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi

Mazkur tadqiqotda O‘zbekistonda islom moliyasi tizimining shakllanish jarayonini kompleks o‘rganish maqsadida bir nechta ilmiy yondashuvlardan foydalanildi. Avvalo, tizimli tahlil usuli orqali islom moliyasining institutsional tuzilmasi, uning iqtisodiyotdagi o‘rni va funksiyalari o‘rganildi. Shuningdek, taqqoslash usuli yordamida Malayziya, Saudiya Arabistoni va BAA kabi davlatlarning tajribasi bilan solishtirma tahlil amalga oshirildi.

Statistik tahlil jarayonida so‘nggi yillarda global islom moliyasi bozorining o‘shish sur‘atlari hamda O‘zbekiston iqtisodiyotidagi moliyaviy ko‘rsatkichlar o‘rganildi. Tadqiqotda xalqaro moliya institutlari ma‘lumotlari, milliy bank tizimi hisobotlari hamda ilmiy manbalardan foydalanildi. Bu esa xulosalarning ilmiy asoslanganligini ta‘minlaydi.

Natijalar va tahlil

Islom moliyasi tizimi bugungi kunda jahon moliya tizimining muhim tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Statistik ma‘lumotlarga ko‘ra, global islom moliyasi aktivlari hajmi yil sayin barqaror o‘shib bormoqda.

1-jadval

Global islom moliyasi aktivlarining o‘shish dinamikasi

Aktivlar hajmi (trln. AQSh dollari)	O‘shish sur‘ati (%)

Ushbu jadvaldan ko‘rinib turibdiki, islom moliyasi bozori barqaror o‘shish tendensiyasiga ega bo‘lib, ayniqsa pandemiyadan keyingi davrda o‘shish tezlashgan. Bu esa mazkur tizimning iqtisodiy barqarorlikni ta‘minlashdagi ahamiyatini ko‘rsatadi. O‘zbekistonda esa islom moliyasining rivojlanishi hali boshlang‘ich bosqichda bo‘lsa-da, so‘nggi yillarda sezilarli qadamlar tashlanmoqda. Tijorat banklari tomonidan ayrim islomiy moliyaviy mahsulotlar sinov tariqasida joriy etilmoqda.

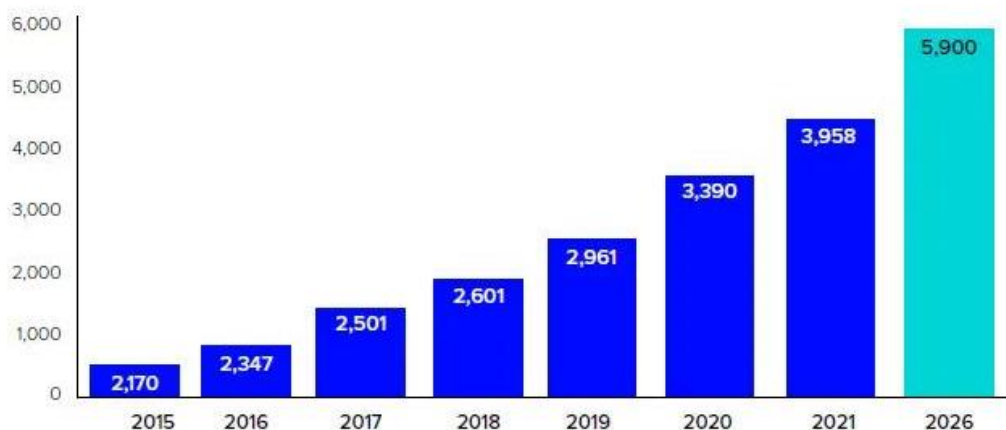
2-jadval

O‘zbekistonda islom moliyasi rivojlanishiga ta‘sir etuvchi omillar

Ta‘sir

	Islomiy banklar yo‘qligi	
		O‘rta
	Hamkorlik boshlang‘ich bosqichda	O‘rta

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, asosiy muammolar huquqiy va institutsional sohalarga to‘g‘ri keladi. Shu bilan birga, aholining ushbu xizmatlarga qiziqishi tizimni rivojlantirish uchun muhim omil hisoblanadi.

1-rasm. Global islom moliyasi aktivlarining o‘shish tendensiyasi

Diagrammadan ko‘rinadiki, islom moliyasi aktivlari hajmi har yili izchil o‘shib bormoqda. Ayniqsa, 2020–2023 yillar oralig‘ida o‘shish sur‘atining yuqori bo‘lishi mazkur tizimning global inqirozlarga nisbatan barqarorligini tasdiqlaydi.

Muhokama

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, O‘zbekistonda islom moliyasini rivojlantirish uchun zarur iqtisodiy va ijtimoiy shart-sharoitlar mavjud. Biroq mavjud imkoniyatlardan to‘liq foydalanilmayapti. Bunga asosiy sabab sifatida huquqiy asoslarning yetarli emasligi va maxsus moliyaviy institutlarning shakllanmaganligi ko‘rsatish mumkin.

Xalqaro tajriba tahlili shuni ko‘rsatadiki, islom moliyasi tizimi muvaffaqiyatli rivojlanishi uchun davlatning faol ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Xususan, Malayziyada hukumat tomonidan qabul qilingan strategik dasturlar natijasida ushbu tizim qisqa muddatda yetakchi moliyaviy sektor darajasiga ko‘tarilgan.

O‘zbekiston sharoitida esa, birinchi navbatda, islom moliyasini tartibga soluvchi normativ-huquqiy bazani yaratish zarur. Shu bilan birga, tijorat banklari tarkibida islomiy “deraza” (Islamic window) tizimini joriy etish ham samarali yechim bo‘lishi mumkin. Bu esa an’anaviy bank tizimini keskin o‘zgartirmagan holda yangi moliyaviy xizmatlarni taklif etish imkonini beradi. Bundan tashqari, kadrlar tayyorlash masalasiga alohida e‘tibor qaratish lozim. Islom moliyasi bo‘yicha mutaxassislar yetishmasligi tizim rivojlanishini sekinlashtiruvchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Shu sababli oliy ta'lim muassasalarida maxsus o'quv dasturlarini joriy etish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillar asosida xulosa qilish mumkinki, O'zbekistonda islom moliyasi tizimini shakllantirish va rivojlantirish iqtisodiy islohotlarning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, mazkur tizim mamlakatda investitsion faollikni oshirish, moliyaviy xizmatlar qamrovini kengaytirish hamda aholi ehtiyojlariga mos muqobil moliyaviy instrumentlarni joriy etishda katta salohiyatga ega. Ayniqsa, foizsiz moliyalashtirish mexanizmlarining mavjudligi kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, tizim rivojlanishiga to'sqinlik qilayotgan bir qator muammolar mavjud. Jumladan, huquqiy-me'yoriy bazaning yetarli darajada shakllanmaganligi, maxsus moliyaviy institutlarning kamligi hamda malakali kadrlar yetishmovchiligi asosiy cheklovchi omillar sifatida namoyon bo'lmoqda. Biroq xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, mazkur muammolarni bosqichma-bosqich hal etish orqali islom moliyasini samarali rivojlantirish mumkin.

Kelgusida O'zbekistonda islom moliyasi tizimini rivojlantirish uchun maxsus qonunchilik bazasini yaratish, tijorat banklarida islomiy moliya "derazalari"ni keng joriy etish, kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish hamda xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlikni kuchaytirish maqsadga muvofiqdir. Umuman olganda, islom moliyasi tizimi mamlakat iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash, investitsiyalar oqimini ko'paytirish va moliyaviy inklyuziyani oshirishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Chapra M.U. Islamic finance: theory and practice. – London: Islamic Foundation, 2008.
2. Iqbal Z., Mirakhor A. An introduction to Islamic finance: theory and practice. – Singapore: Wiley, 2011.
3. Hasan M., Dridi J. The effects of the global crisis on Islamic and conventional banks // IMF Working Paper. – Washington, 2010.
4. Dusuki A.W. Islamic financial system: principles and operations. – Kuala Lumpur: ISRA, 2015.
5. Islamic Development Bank. Islamic finance development report. – Jeddah, 2022.
6. Accounting and Auditing Organization for Islamic Financial Institutions (AAOIFI). Sharia standards. – Manama, 2021.
7. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Yillik hisobot. – Toshkent, 2023.